
АЛЕКСАНДРОВА Н.М.,
аспірант, кафедра
педагогіки та психології,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима
Гетьмана»,
м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ У ПРОЦЕСІ ЇХНЬОЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЕКОНОМІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті аналізуються основні організаційні форми і методи формування управлінської культури студентів у процесі психолого-педагогічної підготовки в економічному університеті.

Ключові слова: методи і форми навчання, інтерактивні форми навчання, психолого-педагогічна підготовка студентів, управлінська культура, спецкурс.

В статье проанализированы основные организационные формы и методы формирования управленческой культуры у студентов – будущих преподавателей экономики в процессе психолого-педагогической подготовки в экономическом университете.

Ключевые слова: формы и методы обучения, интерактивные формы обучения, психолого-педагогическая подготовка, управленческая культура, спецкурс.

The author of the article analyzes the main methods and techniques of cultivating the governance culture in students – future lecturers of economics in the process of their professional preparation at economic university.

Key words: teaching methods and techniques, governance culture, professional preparation, classroom management.

Проблема у загальному вигляді. Актуальність формування управлінської культури майбутніх викладачів економіки у процесі їхньої психолого-педагогічної підготовки в економічному університеті зумовлена інноваційними освітніми процесами, ідеями гуманізації, гуманітаризації та культурологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх викладачів у непедагогічному вищому навчальному закладі. Система освіти зазнала істотних трансформацій, що, передусім, відбуваються у щоденній професійній діяльності викладача. В інноваційному соціокультурному середовищі демократизуються процеси прийняття управлінських рішень і відповідно видозмінюється функціональні ролі сучасного викладача університету. Від носія та інтерпретатора знань, демонстратора практичних дій і мислєдіяльнісних процедур викладач перетворюється в організатора та управлінця навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Усе це актуалізує проблему формування управлінської культури у студентів майбутніх викладачів економіки.

Однією з головних умов реалізації змісту методики формування управлінської культури майбутніх викладачів економіки є залучення таких форм, методів і засобів організації їхньої професійної підготовки в умовах економічного університету, які б дозволили розвинути професійні управлінські навички та управлінську культуру за рахунок активізації навчально-пізнавального процесу,

підвищення суб'єктності студентів, диференціації, залучення міждисциплінарного та інтегративного підходів до побудови змісту професійної підготовки майбутніх викладачів. Головним засобом реалізації цієї умови, на переконання дослідників С.Корольок, Л.Васильченко, є поєднання активних форм навчання з використанням проблемно-пошукових методів (проблемні та комбіновані лекції, обмін досвідом, практичні заняття).

Аналіз останніх наукових досліджень. У теорії і практиці професійної освіти накопичений чималий досвід залучення активних та інтерактивних методів, технологій, методик підготовки майбутніх викладачів. Науково-методичне обґрунтування залучення таких форм організації навчання студентів у вищій школі, як: диспут, дискусію, мозкову атаку, аналіз конкретних педагогічних ситуацій, рольові та ділові ігри знайшли своє відображення у наукових працях В.Лозової, С.Золотухіна, В.Гриньової, Л. Бондарчука, Е. Федорчука, П. Щербаня. Методологічну основу розробки інтерактивних методів та технологій навчання викладачів складають наукові праці сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників: Ю.Бабанського, В.Біблера, І.Зязюна, В.Кларіна, Ст.Кові, К.Фопеля.

Формулювання мети статті. Отже метою даної статті є виокремлення психолого-педагогічних можливостей формування управлінської культури у студентів майбутніх викладачів економіки засобами інтерактивних форм та методів.

Виклад основного матеріалу. Формування управлінської культури викладача має забезпечувати інтеграцію змістової та організаційної складових навчального процесу в економічному університеті. Таке поєднання сприятиме «зануренню» та «проживанню» педагогічних управлінських ситуацій, вирішення завдання «залучення» студентів до сфери розумової діяльності і на цій основі оволодіння певною методологією управління навчально-пізнавальним процесом, розвиток суб'єктності викладача як управлінця [1].

Реалізація методики формування управлінської культури викладача економіки відбувалася шляхом впровадження системи спеціально розроблених та підібраних методів у навчально-пізнавальний процес професійної підготовки студентів — майбутніх викладачів економіки. Дану систему складали методи:

- аксіологізації професійних управлінських знань інформаційного впливу (комбінована лекція, бесіди, розгляд додаткових питань на відповідну тематику);
- розвитку рефлексії особистісних професійних якостей та здібностей (вирішення професійних завдань на розвиток педагогічного управлінського мислення за методиками Н.Тамарської, Л.Азарової, М.Кононенко; педагогічні управлінські ситуації, розроблені Е.Зеєр, О.Шахматова; ситуації для практики використання положень теорії емоційного інтелекту, розроблені І.Кузнєцовою; залучення зарубіжного досвіду «classroom management»; тренінгові вправи «Селфбрендінг», вправи на активізацію творчої уяви, вправи «Професійний портрет сучасного викладача», «Створення власного афоризму», «Мої цілі на шляху до успіху», «Формула успіху сучасного викладача», «Складові персонального бренду викладача», адаптована версія SWOT-аналізу особистості

(П.Друкер), «Мій імідж», «Рефлексія окремих аспектів буття», «Мої цінності»; комплекс традиційних та спеціально-адаптованих методик діагностики професійно-управлінських якостей студентів — майбутніх викладачів економіки);

- активізації, розвитку і реалізації вмінь творчого використання управлінських знань у навчальній та професійній діяльності студентів (опанування методами актуалізації та розвитку і реалізації творчого, особистісного потенціалу студентів за методиками «мозкової атаки», «Діалогів Сократа», аналіз та вирішення проблемних ситуацій у міні-кейсах).

Під час організації та проведення експериментальної апробації розробленого спецкурсу «Управлінська культура викладача» ми залучали навчальні стратегії для вмотивованого навчання, а саме: обов'язкова опора на наявний досвід та знання студентів, використання та залучення графічних засобів візуалізації знань (мультимедійні презентації), орієнтація навчання на співпрацю, створення ситуацій успіху студентів, організація дискусій як на лекціях так і на практичних заняттях у формі Сократівських бесід та моделювання професійних ситуацій.

Для викладу основних тем з метою формування системи знань про взаємозв'язок управління й культури, зміст управлінської діяльності викладача та сутність його управлінської культури ми використовували різні форми лекцій (комбіновану, проблемну, лекцію-дискусію). У ході лекційних занять розкривається інформаційна база спецкурсу, значущість знань про сучасні вимоги до управлінської діяльності викладача університету, його місії, перспективи його професії та можливості самовдосконалення, управління як культурного фактору, ідеї харизматичного управління, сутність управлінської культури викладача, ознайомлення із її компонентами, показниками сформованості, роллю

у розвитку особистості викладача та морально-етичні норми поведінки викладача університету.

Для розгляду проблемних питань застосовувалася проблемна лекція, яка дала змогу залучити аудиторію до наукового пошуку, спільно осмислити інформацію, підводячи студентів до самостійних висновків чи самостійного усвідомлення тих чи інших позицій, виокремлених викладачем. Ми ставили собі за мету показати шляхи підвищення цінності та значущості професії педагога; що означає «знати свою професію»; перспективи розвитку педагогічної професії; що притаманно особистості педагога: його творчий потенціал, широкий кругозір, професійні риси і якості; різні погляди на роль педагога; педагогічна майстерність як сплав культури особистості, кругозору та бездоганної педагогічної техніки. Для розв'язання цих питань ми застосували метод «Сократівські запитання» («Метод Сократа»). Метою даного методу було розвивати навички незалежного мислення шляхом ведення глибокодумного послідовного діалогу викладача зі студентами.

Матеріал проблемних лекцій був спрямований на озброєння студентів знаннями про специфічність управлінської діяльності викладача, актуальність формування його професійної (управлінської) культури.

Для узагальнення та систематизації знань лекційних тем спецкурсу використовувався метод складання студентами дорожніх мап (аналог структурно-логічних схем теми – виклад матеріалу через основні поняття спецкурсу). Для здійснення поточного контролю знань студентів ми застосували завдання тестового характеру: «Продовжи речення», «Оберіть правильну відповідь», «Визнач послідовність». Також був проведено усне опитування з вивченого лекційного матеріалу, запропоновано написати есе на тему «Місія сучасного викладача університету».

На практичних заняттях зі спец-

курсу студенти мали змогу оволодіти знаннями про механізми кар'єрного та творчого росту викладача. Студентам було запропоновано самостійно ознайомитися з гіпертекстами «Кар'єра викладача» та «Кайдзен – шлях до постійного самовдосконалення» та виокремити знання, які є особистісно значущими та знання релевантні для професії викладача.

Цікавим видом роботи виявилось завдання виконати рефлексивний аналіз особистості на основі адаптивної моделі SWOT – аналізу Пітера Друкера, студенти навчилися виокремлювати власні слабкі та сильні сторони, з'ясовувати власний стиль навчання з метою знайти ту сферу майбутньої діяльності, в якій можливо максимально себе реалізувати та розкрити свої можливості.

Застосування методу самореклами та самопрезентації сприяло формуванню вмінь створювати власний імідж, позитивно впливати на емоційно-психологічний клімат у колективі (тобто розвиваються вміння самоуправління), вміння реалізовувати власні комунікативно-лідерські здібності; ділові якості у професійній діяльності. Студентам було запропоновано виконати завдання: «Як себе презентувати?» – за допомогою 5 прикметників охарактеризувати себе. Чи легко себе хвалити, позитивні і негативні сторони».

Неабиякий інтерес виявили студенти до знайомства та аналізу зарубіжного досвіду підготовки викладачів економіки. Студентам було запропоновано підібрані управлінські техніки проблемного навчання, які вони самостійно класифікували по управлінським функціям. Як вид самостійної роботи вони підготувати на вибір економічну тему з використанням цих методик. Цей вид роботи був спрямований на удосконалення та розвиток управлінських умінь.

Окрім того, ми вважали за необхідне познайомити студентів з ідеями емоційного інтелекту, оскільки він є

не лише вирішальним детермінантом (ознаки) лідерських якостей особистості, але й дієвим інструментом регуляції емоційної сфери, люди з розвиненим емоційним інтелектом більш адаптивні і легше досягають своїх цілей у взаємодії з оточуючими, що є важливою якістю й для викладача. Відповідно для ознайомлення з теоретичним матеріалом даної теми студенти опрацювали підібраний текст, прочитали й виокремили сутнісні характеристики цього явища, шляхи прояву (відповідні навички). Розв'язали й проаналізували ситуації, які вимагали варіант поведінки, в якому мав прояв емоційного інтелекту, тобто намагалися сформулювати вміння керувати власною емоційною сферою.

На практичних заняттях спецкурсу аналізувалися практичні ситуації, які спрямовані на виявленні індивідуального стилю навчання, корекцію поведінки викладача в аудиторії, виявлення недоліків у виконанні його управлінських функцій, ситуації та задачі проблемного характеру, аналіз стратегій поведінки у конфліктній ситуації. Студентам також пропонувалося проаналізувати ситуації зіставлення вчинків, поведінки студента і викладача, рефлексивно-проблемні ситуації, які допомагали усвідомити студентам рівень своїх знань щодо своєї професійно-педагогічної підготовки.

Розв'язання таких ситуацій сприяло формуванню та удосконаленню у студентів вмінь захищати свою думку, наводити на їхній захист аргументи, докази; ставити проблемні запитання та рецензувати відповіді інших, вносити корективи, давати поради; робити педагогічний аналіз, користуючись здобутими знаннями[2].

Залучення ділових ігор у спецкурсі «Управлінська культура викладача» дало нам змогу сформулювати у майбутніх викладачів цілісне уявлення про управлінську діяльність у її розвитку, сформулювати у них професійно-управлінський досвід; розвивати педагогічне мислення, сформулювати позитивну

пізнавальну мотивацію до оволодіння професійною діяльністю на теоретичному і практичному рівнях, а також професійні якості особистості. У нашому дослідженні ділові ігри застосовувалися на практичних заняттях після опанування відповідним матеріалом на лекційних заняттях та після самостійної роботи.

При відборі рольових ігор ми користувалися ідеєю реалістичності досягнення мети, оскільки, як зауважує Л.Васильченко, осмислення ігрових навчальних дій є необхідною умовою усвідомлення слухачами особливостей власної управлінської культури [1]. Студенти мають нагоду застосовувати власні знання, осмислити переваги і недоліки свого стилю управлінської діяльності, проаналізувати ті чи інші управлінські стосунки, оцінити ефективність альтернативних управлінських рішень, проекспериментувати у пошуках оптимальних для себе способів поведінки у різних управлінських ситуаціях.

Отже студенти розіграли ситуації, які передбачали використання умінь для реалізації функцій управління: планування, організації, мотивації та контролю. Відтак, для демонстрації умінь планування та організації студенти інсценували гру «Імпровізація власного сценарію». Студентам пропонувалося розробити власний імпровізований сценарій дій у ситуації, яка передбачає питання вивчення обраної теми, наприклад, «Фондовий ринок». Студенти поділилися на групи і презентували власний сценарій уроку. Завданням гри було адаптувати презентацію матеріалу через питання «Що буде, якщо ми ...?». Мета — розвиток критичного та творчого підходу до вирішення проблемних питань. Цікавим видом рольових ігор була ілюстрація життєвих щоденних ситуацій, які передбачають аналіз етичних форм поведінки (“everyday ethical dilemmas” — щоденні етичні дилеми). Студенти самостійно обрали буденні педагогічні ситуації з досвіду власних виклада-

чів, які вимагали дотримання кодексу професійної поведінки та інсценували їх. Наприклад, «Студент постійно перебиває викладача, як діяти?», «Студенти не слухають викладача на занятті, займаються власними справами, як підвищити мотивацію та інтерес».

Неабиякий інтерес серед студентів викликала гра-симуляція на розвиток безпосередньо менеджерських якостей, здібностей і відповідно вмінь «Рятувальна шлюпка». В цій грі учасники замислюються над питанням виживання (прийняття оптимального рішення) у складних ситуаціях. І хоча очевидно, що вони не потраплять в подібну ситуацію, беручи участь в імітаційній грі, вони дізнаються більше про самих себе і про те, як вести себе в стресових ситуаціях, коли потрібно робити вибір. Суть гри: група людей, які заздалегідь отримали ролі (вчитель, юрист, вагітна жінка, спортсмен зі зламанною рукою тощо — кожна команда мала свій перелік) потрапили у корабельну аварію. Вони мають шлюпку, яка витримає лише п'ять чоловік. Кого взяти з собою? Група обговорює цю складну ситуацію: кого залишити, хто є менш цінним для суспільства, як прийняти рішення у такій складній ситуації [3]. На перший погляд гра немає нічого спільного з педагогічною діяльністю, але навчить студентів приймати опти-

мальні рішення й аргументувати свій вибір у непростих ситуаціях.

На останньому практичному занятті студенти презентували та захищали власні творчі проекти «Управлінська культура сучасного викладача», який охоплював такі компоненти, як: «Роль викладача у сучасному суспільстві»; «Я — майбутній викладач — мої мрії і фантазії»; «Портрет викладача з високим рівнем управлінської культури» (план у додатку).

Висновок Отже, проаналізувавши організаційні форми й методи формування управлінської культури студентів — майбутніх викладачів, ми можемо дійти висновку, що навчання відбувається як безпосередньо на спецкурсі, так і опосередковано через спілкування викладача і студента, коли переважає особистий контакт. Перебуваючи в умовах безпосереднього спілкування з викладачем, постійного здійснення викладачем управління навчально-пізнавальним процесом, його зацікавленості в управлінні, у студентів формується стійкий інтерес до позитивне ставлення до такого виду діяльності. У такому разі особистого значення набувають професійні ціннісні орієнтації і якості особистості самого викладача, пов'язані із його ставленням до управлінської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильченко Л. В. *Формування управлінської культури керівника школи в системі післядипломної педагогічної освіти: дис... канд. пед. наук: 13.00.04* / Л. В. Васильченко — Т., 2006. — 187 с.
2. Губа А. В. *Теоретико-методологічні засади формування управлінської культури вчителя — майбутнього менеджера освіти: дис... доктора пед. наук: 13.00.04* / Губа А. В. — З., 2010. — 450 с.